

9. 7. 2002

C-10

71 52-3 211

DİDEM ÖZDEMİR

"Şiirin konusu çok zaman sanıldığı gibi düşler, imgeler ya da fikirler değildir. Şiirin konusu kutsal gerçekliktir, bir kere verilmiş olan, tam ortasına yerleştirdiğimiz kutsal gerçekliktir, o görünmez şeylerin evrenidir. Bu şeyler bize bakarlar ve biz bu şeylere bakarız." Paul Claudel.

Şiir bir uzantı gerçeklikten insana vuran... Yaşamın kavranışındaki kopukluğun yani onu bütünleymemenin kaygılı uzantısı... Zihnin anlamsızlık içindeki varlığı görünür kulma arayışı...

Her bir sözcük öbeği, bu arayışla o girilmemesi gereken son odayı ister. Orada boşluklar yeni anlamlar giyinirler. Gerçeklikten üzerimize yansıyanlarsa, ya susuşun o sinsi bakışı olur ya da dilin acemi hoyratlığı. Gerçekliğin yetmezliği aklın kalıplarını eritirken sözcükler acelece boşanır. Bunalım başka bir şeyi ittirir. Ve orada şiirin efsanesi doğar. Elbette şiir kurgusuyla nesnellik ortadan kalkar. Ne de olsa her anlam kişiye özeldir. Şiirin mahremiyeti de bundandır. Bu ancak aynı duruştaki öznelere kurulacak olan habersiz ortaklıktır. O dünyada 'trenler çikolata yer', 'mendiller kanar'... Şüphesiz uzamsallıktan özgürlüğü vaat eden irreele geçiş, gerçeğin bizce tutulabilirliğinin imkânını yaratır.

Edip Cansever'de gerçeklik, yerleşik, alışılmış yaşamlarından sürülüp dağıtılmaktadır. Sonra da yeniden, 'Masa da Masaymış' şiirinde bardakların, anahtarlıkların durduğu masayı aşarak birçok şeye katlanan, yakınmayan irreal bir masaya geçtiği gibi...

Seçici bir birikim

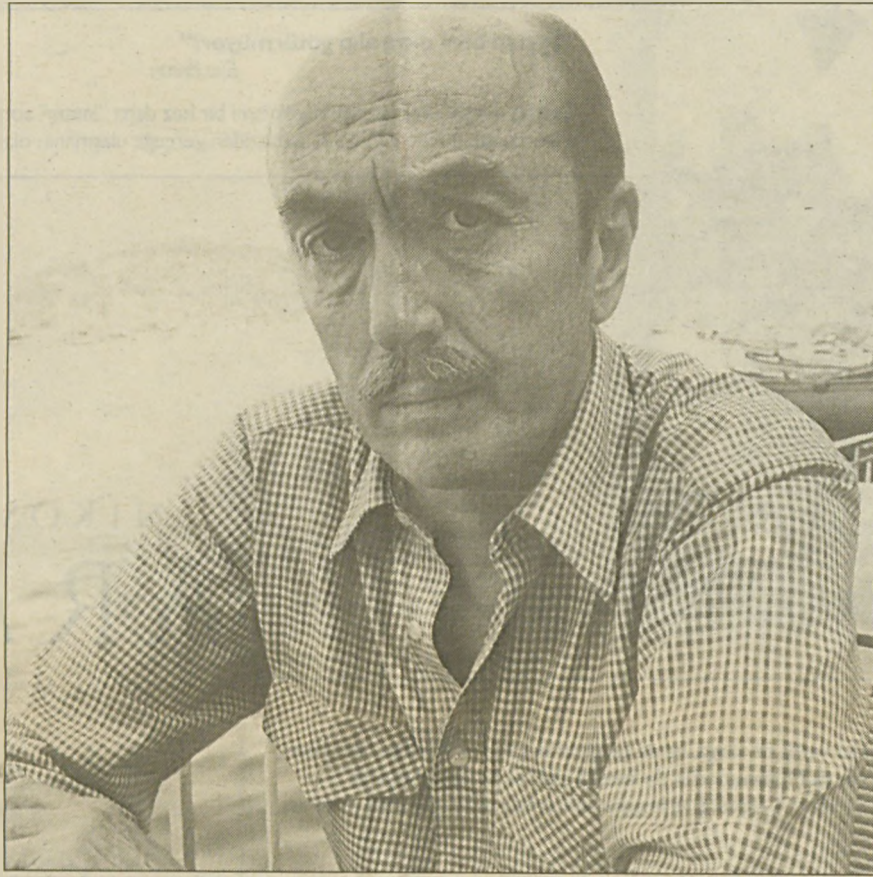
Şiirsel anlam, oldukça seçici bir birikimle toplanır. Dizelerdeki bu dallanışa gecikmiş bir onaylayışla katılırız. Tema, acizliği, kurtarılmayı beklemesi, düşüşü, şaşkınlığı ve yalnızlığı içinde tedirginleşen, bocalayan yüzlerdir. Bunlar korkan, giden, gidemeyen, bekleyen, kaçan, bunalan insan tipleridir. Her bir insan arkasında tuttuğu öyküsü ile oradan oraya savrulurken, tüm zaman dilimleri de birbirleriyle hesaplaşır. *Ölümler ki bir gün gömülür/İçimizdeki ölümler/Dışımızdaki ölümler...* Öyle ki insan geçmişine dokunmadan kendini varlayamaz. Hatırlayışlar vardır en çok. Konaklar, dolaşmalar, tanıdıklar, Ruhi Bey, limonluklar, odalar.. pek çok şey tek tek geçilir. Karışık, bulanık suların silinmesi gereken. Sanki üzerimize sinmiş çizgiler içimizde sakladığımız, hatta varlığını bile unuttuğumuz bir 'kara kutu' gibi aranır. Bu noktada insanın kendisiyle olan bağının daha da sağlamlaşacağına inanç, şiiri psikanalize yaklaşır.

Ansızın bir rüzgâr çıktı demin/ Çölde yanıt arayan alayı bir rüzgâr... Toplayıp getiriyor anılarımı bir bir./ (Kaç türlü girilirdi anılardan içeri?)... Bırakıp gidiyor anılarımı rüzgâr/ Denize bırakmış çöpler gibi/ Yol kenarlarında birikmiş gereksiz eşyalar gibi/ Geri veriyor ve çekip gidiyor usulca... Bu yanıyla rüzgâr insanın kaçan yanlarını anlatmada kullanılan önemli bir metafor olarak şiire girer. Sanki kilitli bir kutuyu istemeden açmış gibidir. Gizlenenler ise gürültüyle ortaha dökülmüştür. Artık rüzgâr, geçmiş soran yanıtlara ara ara geri dönen, bazen de vazgeçen, insanı hareketlendiren, şiirin önemli imgelerinden biridir. Rüzgârın getirip kayıma bıraktığı, bizi saran en yakıcı duygu ise yine 'hüzün'dür. Şairin dile getirdiği gibi; *hüzün baş duygumuzdu. Yaz günleri sabici denizler, sabici kıyıları olurdu. Ama bizim sığınacağımız sonbahardı, cam önleriydi, sokağa bakan...* Nasılsa yaşamın karşısında duyulan böyle bir eksiklikten, kişiyi şiire çıkartır. İşte hüzünü sevmek, tüm

Cansever, şiirleri ve şiirlerinden yapılan oyunlarla hep aramızda

Edip Cansever şiirinde anlam arayışları

Çağdaş şiirimizin en önemli şairlerinden olan Edip Cansever'in şiirselliğini somutlaştırmayı deneyen bu yazı, onda saklı olanları bir ölçüde açmayı amaçlıyor. Sonsöz elbette şairin insanı tanımlaması ile olmalıdır. *Ne gelir elimizden insan olmaktan başka..*

bu karartılarla bir arada olmak, gizemli tarafta kalmayı, yani şiiri seçtiği... Ve her dize, her şiir bir hayat kurtarır. Çünkü her serseri şiir dizesi içsel boğuntuların ölüm karşısında üstün gelmesidir yani her yazış ölümü erteleyiş, onu bir nevi umutla geriye atıştır.

Şair, her insan ölümünü daima içinde taşıyor diyen Rilke gibi yaşam ve ölümün birbirine yakınlığını irdelerken özgürlüğün sınırlarını da bu iki kavramla ilişkili olarak ele alır. Özgürlüğün yaşamın kendindeki olanaklar bütünlüğü oluşu, *İnsan yaşıyorken özgürdür* sözleriyle hareketlenir. Çünkü insan özgürlüğün olanağını ancak yaşama düzleminde gerçekleştirebilir. Totolojik bir ifade gibi de görülebilir insan ve yaşam dengesi varlığını her iki yanda oluşu ile değişerek tekrarlanır. *Biz ki bir bütünü parçalarıyız, biliriz/ Her insan biraz ölüdür.* Ancak ölümün parçaları ve ölümlerimiz her an yanımızdadır. Ölüm; benliğimizin derinlerinde yaşama tutunarak köklerini korur. *Bir ölü nedir ki, bir ölüm nedir/ Acıyla kirlenmektedir, acıyla sevinmektedir.* Şüphesiz bu hiçliğe giden açık uçlu yaşamsal gerçekliğin açıklanışı kolay olmaz. Şiir kahramanı Ruhi Bey'le, adeta bir tiyatro sahnesi kurgulanır.

Ruhi Bey: *İnsan yaşıyorken özgürdür/ Yaklaştım iyice, geliyorum.* Koro cevaplar: *Her insan biraz ölüdür. Biz de biraz ölüyüz.* Sonra Ruhi Bey: *Ölümler ki bir gün gömülür/ İçimizdeki ölümler, dışımızdaki ölümler/ İnsan yaşıyorken özgürdür.*

İnsan yaşıyorken özgürdür. Bu ikilikler bize savaş her şeyin içinde bulunan belirleyici güçtür, diyen ilkçağın ünlü filozofu Herakleitos'u çağırır. Her şeyin her an değiştiği bu evrende iyi ya da kötü, güçlü ya da zayıf gibi her bir öge bir diğerinin geçici üstünlüğüne bağlıdır. O halde ne iyinin ne de güçlünün üstünlüğü, değişimin karşısında işlemez. Baud-

leaire'in de söylediği gibi 'içinde kötülüğün olmadığı bir güzellik anlayışı eksiktir'. İnsan denilen varlık da içinde hem yaşamı hem ölümü taşır. Yaşamak bu şekliyle her an ölüme karşı gelmektedir. Şiir, *Doğrusu anlamıyoruz Ruhi Bey/ Her insan biraz ölüdür/* sözleriyle diyalog biçimiyle tamamlanır. Bu çoksesli şiir örneğiyle şiirin baş kahramanı Ruhi Bey çevresinde, bugün ya da geçmişle çok geçişli insanların durumu ustaca işlenir. *Ben Ruhi Bey, nasıl olan Ruhi Bey/ nasıl olan Ruhi Bey/ Nasılım/ Bir yaz ikindisinden çıktım geldim/ Diyelim bir pazar-tesydi, biraz da şöyle geldim/ Kapryı iyice kapadım/- Kapadım mı, evet, kapadım.*

O halde yaşam ve ölüm gibi iki temel olguyu bir arada algılayan insan için, umut ve umutsuzluk ikiliği de eşzamanlı yaşanmaktadır. *Elbette umutsuzluğa düşerim bazen/ Elbette umutluyum her zaman/ Neden yazılır bir şiir/ Neden okunur bunca yazı/ Çünkü nasıl aşılabilir başkaca/ İnsanın karmaşıklığı.* Ancak şair, burada konuyu belirtmekten öte bir çözüm denemesi de verir. Bu iki varoluşsal duygunun bağlarını insan ve yazı ko-

şutluğu içinde kurmayı dener. Her ne kadar insan, yaşam ve ölüm karşısındaki duruşu, umudu, inanış ve isyanlarıyla karmaşık bir yapıda görünse de bir yanıyla bu öğeler, varlıksal işleyişin insanca etkilenimleri oluşuyla çözüme hep açıktır. Burada tek çare yazı, ille de şiir, insan ve varlıktaki uyumsuzluğu bir ölçüde yamar. Birbirinden uzak parçalar bu yolla, birbirine tutturulur. Bazen sıkıntı ona *Kim ne derse desin ben bugünü yakıyorum, yeniden doğmak için çıkardığım yangından diyerek*, yeniden kendini var etmek şansı verir. Çünkü gün umutsuzca yakılsa bile devamı her şeyi düzeltebilir. *Saklamışım anlaşılan/ Oda-sında yapayalnız doğuran bir kadının/ Dışa vurmak istemediği/ Ya da pek gereksinmediği/ O iniltiyi andıran/ Duyurulmayan her şeyi... Korkmuyorum artık sol-maktan/ Solmaktan ve solgunluktan/ Gelmiş nerelerden böyle/ Kurummuş bir dere yatağı gibi/ ya da pek kurumamışta/ baygın, hasta ya da can çekişen/ Çırpaktan yüzgeçlerimi dip sularında/ Ya da yer tabiaları, muşamba, örtük perdelerin kasvetini/ Yorgun düşerek taşımaktan dizeleri, umudun insanın yaşamsal yönünü ne denli hareketlendirdiğini anımsatır. *Her başlangıçta yeni bir anlam vardır. Nedensiz bir çocuk ağlaması bile/ Çok sonraki bir gülüşün başlangıcıdır.**

Nesnelerle kurulan ilişki

Genellikle kalabalık yerleri sevdiğini söyleyen şair, caddeler, sokaklar, içki evleri, garlar ve iskelelerin... şiirlerinin önsözü olduğundan söz eder. Şairin sahnedeki olan çiçek sergicisi, meyhaneci, kürk tamircisi, otel kâtipi olan insanların durumları evrensel insanı işlemek için toplanan değişik renklerdeki örneklerdir. Ancak insanı vermek kolay olmaz. Çünkü insan, özünde kör noktaları olan ve bu açmazları ve suskunluklarıyla yaşama katılan bir varlıktır. Tüm saklanan, kirlili, tutuk, zavallı duyguların dışavurumu ise insanın özgürleştiği yazı ve yaşam birlikteliği içinde mümkündür.

Ote yandan Cansever'in şiirine yerleşen nesnelere kurulan ilişki aracısız, onlara sayısız yaklaşımın arayışları olarak görülebilir. Nesnelere algılamaya, bilme-ye çalışan öznenin, naif yalnız çıkışlarıdır bunlar. Alışılga gelen bildik haykırışlar, söylemler yoktur şairde, tüm parlaklık, dış dünyayı aydınlatan sahte lambalar kapatılmıştır. Oyunun paylaşımındaki samimiyet arttıkça anlama açılan bir görme istemi *başkaya* da yaklaşır tekilden çıkarak. Anlama uğraşı pek çok çatışmayı söker. Bu çalkantıların acısı bazen duyulmaz. Pek çok duygu yer değiştirir ortalıkta hatta bazıları volcullanır uzaklara. Sahneler aranır, değiştirilir, empati kurulur şeylerle.. *Odada bir el, el de bir elma-* gibi. Nesnelere bizimle eşitlenmiş ve anlamları belirginleşmiş halde dizilir. Şair için nesnelere değerlidir. Çünkü hepsi birer seçimin sonucudur. Dışımızdaki bu şeylerin hepsi de bizim hayatımızın içindedir. Öyleyse rastlantısallıklarından arınmalıdır. Ayaksız iskemleler, uzayan eller, balıkla deniz tutmak onun nesnelere kurduğu sayısız yaratıcı anlatım olanaklarından bazılarıdır.

Mekân ters yüz edilirken zihinsel işleyişte iyiden iyiye kurcalanır. *Parmağımı sürsen elmaya, rengini anlarsın.* Renklerin görülmesi dokunuşla gerçekleşir. *Gözünle görsen elmayı sesini duyarsın.* Bu

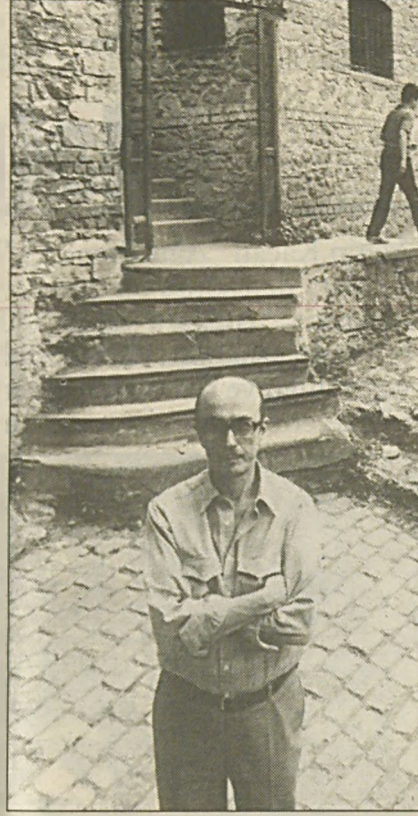
defa normal bir edimle elmadaki bilin-
ce geçiş mümkünleşir. Tersine dönüş,
duyuların irreele gidişidir. Alışkanlığın
tuzaklarından çıkış için olanakların çe-
şitliliğine sığınılmıştır.

Şair sıradan bir şeyi bile anlatmaya
kalktığında garip bir kıpırdanma bizi
nesnelere içine çeker. Varlıklar dünya-
sı; 'alüminyum dükkân' başlığı altında
toplanır. Su, nehir, rüzgâr, bilinen, bilin-
meyen, giyilmiş ayakkabılar, ekmeğin sü-
rülüşü, duymak, düşünmek hepsi art ar-
da getirilir. Günlük yapısından çözüle-
rek bizdeki anlamla yeni bir bütünlük
kazanır. Çok sık kullanılmayan bir eşya,
pek geçilmeyen bir sokak gibi, yeni bir
yere geçtiğimizi biliriz. Kavramların iç
içe geçmişliğinde başka bir dil kendini
kurar. *Ki bazı durumlara söz yoktur./
Hem neden olsun/ Her durumun dili baş-
ka başka durumlardır.*

Şairde dilin kullanımındaki oyunlar
çoğu kez şaşırtıcı niteliktedir. Sık sık
ses tekrarlarına başvurulur. *Bir kadında
bir çocuk hayaleti mi/ Bir çocukta bir ka-
dın hayaleti mi* dizelerinde olduğu tür-
den. Buralarda şiir, anlamsal bakımdan
genişleme yaşar. Çünkü anlam dediği-
miz şey bir yönüyle gerçekliğin kendisi-
ni bozan değiştiren bir eylemdir de, oy-
sa onu olduğu gibi korumak gereklidir.
Bu ise onları anlamış gibi saran örtü-
leri soyarak mümkün. Varlığı algı-
layacak olan insan, değişik hareketle-
nimler göstererek onları üzerlerindeki
kabuk kimliklerinden ayrı düşünmek ister.
*Mor deriz, mor bilinir çünkü... orki-
deler satılan bir dükkânın/ Önündeki çi-
çek artıklarına.../ Yazısız bir kâğıda gün-
lerce baktığım olurdu./ Giderek bakma-
nın tam kendisi olurdu. Yani ben Bak-
manın düzlüğü ve hiçliği ve sonsuzluğın-
daki şey... Bakma'lar aracılığıyla kendi-
ni çizme, kendini ters yüz etme, eksik
gedik yanlarını kısıtma arzusu sezilir.*

Görülmenin aktarımındaki bu in-
celik onu bozmamaya yönelik dilsel bir
çabanın sonucu olarak düşünülmelidir.
*Sıkıntıyı buruşuk bir iç çamaşırı gibi sak-
layan/ Bu kımlıtsız gövde/ Görülmemiş-
tir ki hiç görülsün şimdi/ Görülmediği gi-
bi gün doğumundan havalanan kuşla-
rın... görülmediği gibi... Sıkıntı; insanda-
ki hareket, zaman ve akışın izlenişinin
bıraktığı yorgunluktur. Çünkü yaşayışı
takip etmenin durdurulmazlığı zihni
yorar. Burada bardağa, masaya ya da çi-
çeğe uzanış içinde olan başka -ya dikkat
çekme, bize şiirin biçim ve içerik olarak
yenilik arayışında olduğunu gösterir. Ka-
lıcılık, insanın bakan, konuşan görün-
tülerıyla olmaz. Bekleyen, aldatan, ka-
çan, üzülen ve çeşitli içsel durumlar için-
de verilen insanlar gerçekte, genel insan
dramını vermeyi sağlayan araçlar olarak
onun dünyasında dururlar. *Sonra pek
kimse bilmez sanırım/ günlük yaşamın
tanımadığımız yerleri vardır./ Ve in-
sanlar benim dünyamdaki çizgileriyle/
Duruyordular ki/ Ve sokakların ıslanmış
taşlarında o kadar duruyordular ki/ hiç
dağılmadan. Eski Bir Takvim İçin Şiir-
lerde de yine varlığa bu türlü bakma ol-
sa da bir yanıyla, kendinden geçme, ya-
şamın akışına karışma isteği bir tür es-
riklilik olarak görülebilir. *Yağar ki sokak-
larda bir uzun yağmur./ İslanırım ıslan-
ırım anlamam.. Sanki nedir bir yağmurun
güzel olması/ Sahi bir yağmurun güzel
olması.../ Yağarken kendine severek bas-
masından.***

Edip Cansever'de susmak, yorulmak,
yalnızlık gibi kavramlar aynı temayı ço-
ğaltmaya yarayan sözcüklerin farklı söy-
lenişleri gibi de görülebilir. *Susarak kat-
lanıyoruz her mutsuzluğu/ Yorulduğun
zaman söyle/ Susalım hiç konuşmayalım
istersen..de olan haliyle./ ..Sanki ben
upuzun bir hikâye/ En okunmadık yer-
lerimle/ Yok artık sıkılıyorum.*

Cansever'in şiirine yerleşen nesnelere kuru-
lan ilişki aracı, onlara sayısız yaklaşımın
arayışları olarak görülebilir.

Bu elbette onun aktardığı konusal bü-
tünlüğünün küçük ayrıntıdır. Eski
Bir Takvim İçin Şiirlerde ise *Ve içimde
gezerim ucu sivri bir bıçakla/ Söylesem si-
ze söylerim ey ipini kendi gerenler/ ke-
dere kederle, ağrıya ağrıyla karşı çıkarım
diyen şairin Kafka'yı anımsatan türden,
insanın kendisiyle olan çok amaçlı oyu-
nunu buluruz. Yaprak olsun, yalnızlık
olsun tüm 'salon'da olanların dili var-*

dir. Şair susmayı da, konuşmayı da bil-
diği tek şey olan yine dilin olanakları çin-
de anlatır. Zaten şair için *görmediğimiz
bir yanı da yaşamın/ onun aile geçme tut-
kusudur.* Ama bunlar kendi olanaklarıyla
hareket ederler. Uyumsuz bir dünya-
da konuşan insan yine kendinden des-
tek olarak 'anlama işçileri' adıyla evreni
kendisi için bir kez daha dille kurar. İn-
sanın kendine kattığı en temel şey de bu-
dur.

Genel anlamda Edip Cansever'in şiir-
lerinde hem şiirin yapısallığındaki hem
de konuların kendindeki devinimlilik,
yani şiirsel imgelerin çok anlamlı boyut-
ları açık bir bilinci gerektirir. Olay örgü-
lerinin yanında verilen fonlar konu ge-
çişleri, ses birliktelikleri gibi pek çok in-
celikli ayrıntı şiire özenle girer. Elbette
Cansever'deki şiirsel yapı; yeniliği, yara-
tıcı düşünceyi ilke edinen zihin için da-
ha belirleyicidir. Çünkü şaire göre; *kend-
imizi giyime, sigaraya, yemek yemeye,
eğlenmeye hazır tuttuğumuz gibi şiirin
tadına varmaya da hazır tutmamız gere-
kir. İşte o zaman üstümüze şiirin ağırlığı
çöker.*

Şiire yapılabilecek her yorum; hangi
biçimde olursa olsun onu değerlendire-
nin anlama ilişkin onlarca çağrışım öbe-
ğinden bir tanesini seçişidir. Bu anlam-
da her şiir çözümlemesi, şiirsel yanlılığın
biçimlendirdiği bir heykel gibi şiiri gö-
rürür kılar. Şiirde saklananlar, yazıyla
ele geçirilmek istenir. İşte çağdaş şiirimi-
zin en önemli şairlerinden olan Edip
Cansever'in şiirselliklerini somutlaştırmayı
deneyen bu yazı, onda saklı olanları bir
ölçüde açmayı amaçladı. Sonsöz elbette
şairin insanı tanımlaması ile olmalıdır.
*Ne gelir elimizden insan olmaktan baş-
ka..* ■

**Ben Ruhi Bey Nasılım/ Edip Cansever/
Adam Yayınları/ 69 s.**

Hakan Günday

"Bir kentte yaşadığınız,
bir insan olduğunuz
ve en önemlisi âşık olmadığınız için
kendinizden utanmalısınız!"

DK
DOĞAN
KİTAP

CUMHURİYET KİTAP SAYI 646

SAYFA 9

İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi
Taha Toros Arşivi

